

FEGYVERVÁSÁRLÁS, FEGYVERCSEMPÉSZÉS 1848-BAN

Az 1848. évi áprilisi törvények egyik nagyjelentőségű cikkelye a 22., amelyik a nemzetőrség felállításáról intézkedett. Ahhoz, hogy ez a belső karhatalmi erő feladatát teljesíteni tudja, fegyverre, elsősorban lőfegyverre volt szüksége. Ennek tudatában Batthyány Lajos miniszterelnök már a pozsonyi országgyűlés ideje alatt igyekezett fegyvert szerezni. Kossuth Lajos pénzügyminiszter április 12-én jelentette, hogy intézkedett a nemzetőrség számára vásárolt 1750 fegyver kifizetéséről.¹ A vásárlás azt jelezte, hogy a miniszterelnök a fővárosból érkezett hírek alapján nem bízott abban, hogy a katonai fegyvertárakból elegendő fegyver juthat az összeírás után 5–600 000 főre becsült nemzetőrség számára.² Ezért Batthyány már április 29-én aláírta a fegyvergyártási szerződést a Pesti Gépgyár Társulattal.³ Ezt a gyárat azonban újonnan kellett felállítani, gépekkel felszerelni és külföldi szakmunkásokkal ellátni, így a szerződés szerint is csak hat hónap elteltével lehetett a termelés megindulására számítani. Természetes, hogy Batthyány, aki a minisztertanács döntése értelmében felelős volt a nemzetőrség felállításáért, a korábbi példa alapján Bécsből, illetve Ausztriából kívánt fegyvereket vásárolni. Georg Marziani ezredes, a kormány megbízottja májusban Bécsben 25 000 fegyverre kötött szerződést, de azokból december végéig (ti. a havonkénti szállítás értelmében) csak 13 000 darab kerülhetett volna az országba, ha szeptemberben nem következik be a konfliktus Béccsel. Így a szerződés ütemezési feltételeinek hiánytalan teljesítése esetén is legfeljebb három-négy havi szállítmányra lehetett számítani.⁴

A „katonai mintára” szervezett honvédség júniusban megindult felállítása korszerű, szuronyos fegyvereket igényelt. Kívánatos volt távoli, belga és angol beszerzési forrásokat keresni. Batthyány július 1-jén Sztankó Soma főhadnagyot, nemzetőri irodájának segédtitkárját (és a honvédség felállításának tervezőjét) küldte el Belgiumba, egyelőre 10 000 fegyver vásárlására.⁵ A kiküldetés pénzügyi fedezetéről június 27-én a Bécsen átutazó Batthyány intézkedett. Utasítására Pulszky Ferenc, a külügyminisztérium államtitkára felkérte Wodianer Móricot, a magyar kormány bankárját, hogy Sztankó főhadnagynak „Lüttichben, vagy ha szükséges volna, Londonban fegyvervásárlásra 80 000 azaz nyolcvanezer pengő forintokig hitelt nyitni”.⁶ Duschek Ferenc pénzügyi államtitkár augusztus 6-án újabb 25 000, augusztus 11-én további 26 000 pengőforintnyi, Sztankó

¹ Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai. S. a. r.: *Urbán Aladár*. Budapest, 1999. (A továbbiakban: Batthyány iratai.) I. köt. 315. o.

² Az országos összeírás eredményeire lásd: *Urbán Aladár: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán*. Budapest, 1973. (A továbbiakban: *Urbán: Nemzetőrség*.) 71. o.

³ Batthyány iratai I. köt. 413–414. o. A fegyvergyári szerződésre: uo. 86–91. o. A fegyvergyártásra lásd: *Urbán: Nemzetőrség*, 52–64. o.

⁴ *Sztankó Soma: Adatok az 1848-dik év eseményeihez*. Pest, 1869. (A továbbiakban: *Sztankó: Adatok*.) 5. o. A megbízólevél dátumára lásd: *Urbán: Nemzetőrség*, 127. o. 70. jegyzet.

⁵ Batthyány iratai II. 969. o.

⁶ Batthyány iratai II. 1002., 1046. o.

Soma számára nyújtott hitelről értesítette a miniszterelnököt.⁷ Batthyány Sztankó levelére hivatkozva augusztus 14-én arról értesítette Kossuthot, hogy a főhadnagy az eddig vásárolt 9000 fegyver mellett további 5000 darabot vásárolhat, ha a nála lévő maradék 20 000 pengőforinthez további 40 000-et küldenek. A miniszterelnök egyben arról is tájékoztatta a pénzügyminisztert, hogy Sztankó heti további ezer fegyvert tudna venni, ha arra neki hetente 12 000 pengőforintot utalnak.⁸ Kossuth válasza gyors volt.⁹ Így Batthyány augusztus 16-án már értesítette Sztankót, hogy számára aznap utalnak 50 000 pengőforintot, továbbá megkapja hetenként a 12 000 pengőforintot.¹⁰

Tudomásunk szerint az első belga fegyverszállítmány augusztus 7-én érkezett meg Pestre. Mivel Sztankó már 9000 megvásárolt fegyverről jelentett, Batthyány arra hivatkozva, hogy eddig csak az első szállítmány érkezett meg, augusztus 14-én utasította Pulszkyt, hogy a szállítás elé „netalán gördített akadályokat” erélyes fellépéssel hárítsa el.¹¹ Augusztus 19-én pedig szemrehányást tett a gőzhajótársaságnak, hogy a Pestre szállítani szokott fegyverek továbbítása a tapasztalat szerint „nem a kellő pontossággal és gyorsasággal történik”. Ezért felszólította a vállalat igazgatóságát: utasítsa az illető ügyvivőket, hogy ne hevertessék a raktárakban a fegyvereket, hanem azokat haladéktalanul és pontosan szállítsák le.¹² Pulszky augusztus 26-án jelentette, hogy valóban akadályozták a fegyverek szállítását, mert azt egyidejűleg tartóztatták fel a szerbeknek szánt szállítmányokkal. Pulszky azt is közölte, hogy az ellenségnek szánt fegyverek szállítását sikerült megakadályoznia.¹³ Pulszky aggodalmas levelét követően másnap, augusztus 27-én jelentette, hogy éppen levele befejezésekor kapta Doblhof kereskedelmi miniszter jegyzékét „hogy a mi fegyvereink szállításának semmi akadályok nem tétetnek, a ráczokéi ellenben elkoboztattak.”¹⁴ Augusztus 28-án Pulszky örömmel számolt be, hogy 3500 angol fegyver érkezett, s azokat holnap az eddig feltartóztatott 1300 fegyverrel le fogja Pestre küldeni.¹⁵ Augusztus 31-én Duschek jelentette Batthyáynak, hogy Sztankó Soma levele kapcsán a Wodianer bankházat felszólította, a főhadnagynak ne heti 12 000, hanem 32 000 pengőforintot utaljon.¹⁶ Mivel a fegyverek változatlanul lassan érkeztek, Batthyány szeptember 13-án levélben a szállítmányokat finanszírozó Wodianer bécsi bankárhoz fordult. Sztankó levelére hivatkozva közölte, hogy a főhadnagy jelentése szerint az utolsó szállítmánnyal együtt Bécsbe már 15 000 fegyvert küldött, de Pestre eddig csak 10 000 darab érkezett meg, „s így a többi hihetőleg Bécsben még elmaradt”. Ennek

---

⁷ Batthyány iratai II. 1002., 1046. o.

⁸ Uo. 1066. o.

⁹ Kossuth Lajos összes munkái. XII. k. Kossuth Lajos az első magyar felelős minisztériumban. S. a r. *Sinkovics István*. Budapest, 1957. (A továbbiakban: KLÖM XII.) 730. o. Az utalásról: Pulszky Ferenc levele Batthyáynak. Uo. 752. o.

¹⁰ Batthyány iratai II. 1083. o. A levél azt is közli, hogy a kovás puskákra a 200 000 pengőforintot a PM csak három hét múlva tudja utalni.

¹¹ Uo. 1066–1067. o.

¹² Uo. 1100.

¹³ Uo. 1133–1134. o. Pulszky jelentése szerint Sztankótól érkezett 1300 fegyvert foglaltak le.

¹⁴ Uo. 1145. o.

¹⁵ Uo. 1148. o.

¹⁶ Uo. 1190. o.

sürgős leszállítását kérte.¹⁷ A jelek szerint szeptember közepén új fegyverbeszerzési lehetőség kínálkozott. A miniszterelnök ugyanis szeptember 21-én arra utasította Marziani fegyverzeti főfelügyelőt, hogy a bemutatott minta alapján kössön szerződést az ajánlkozóval.¹⁸ Sztankó Soma szeptember 25-én Liègeből (Lüttichből) megküldte az eddig útnak indított 18 000 fegyver jegyzékét és jelentette, hogy két nap múlva ismét fog küldeni 600 fegyvert.¹⁹ Az utolsó ismert szállítmány, 2000 fegyver szeptember 28-án érkezett porosz vasutakon a Ferdinand Nordbahnhofra, Pulszky október 1-jén láttaozta, s Majthényi ezredes, Komárom parancsnoka október 3-án igazolta azok átvételét.²⁰

A bécsi fegyverszállítási tilalom bekövetkezése előtt Kossuth Lajos intézkedései következtében is érkeztek fegyverek. Augusztus 12-én értesítette bizalmasát, Pulszky Ferencet, hogy Szalay László pénzügyminiszteri titkár „ministeriális megbízásból” Bécsbe megy néhány száz szuronyos puskát átvételére. Ezen kívül Szalayra hivatkozva közölte, hogy mintegy 5000 darab fegyvert lehetne kapni hat hét alatt, darabonként 18 pengőforintért. „Az ár nagy, de fegyverre szükségünk még nagyobb” – írta. Ezért meghagyta Pulszkyknak, hogy tájékozódjon: ha az ajánlat komoly, köthet szerződést, sőt pár ezer forint „előpénzt” is utalhat.²¹ A politikai helyzetet elemző, Csány László kormánybiztoshoz intézett, augusztus 14-én kelt levelében Kossuth felfedte tervét: „Frey Corps-okat állítok, 2400 gyalogot, 1500 székely lovas. Fegyverem már van.”²² Emellett Kossuth is küldött személyes megbízottat fegyvervásárlásra Londonba: Wimmer Gottlieb Ágoston evangélikus lelkészt. A megbízott augusztus 6-án és 8-án kelt leveléből sajnálattal értesült arról, hogy Wimmer megvásárolta azt a 22 000 fegyvert, amit 4–5 héttel korábban Sztankó alkalmatlannak tartott. Kossuth azonban a vásárlást jóváhagyta azzal a megjegyzéssel, hogy „rosszabb fegyvert is örömebb vesznek, mint semmi fegyvert.” A megküldött árjegyzékek alapján további 7000 fegyver vásárlására adott megbízást.²³ Kossuth publikált pénzügyminiszteri irataiból tudjuk, hogy Bécsben Szalay László augusztus 20-án szerződést kötött bizonyos Dr. A. D. Bastler fegyverszállítóval 220 vontócsövű (huzagolt) és 4000 szuronyos kapszis fegyverre.²⁴ Pulszkyknak augusztus 26-án Batthyányhoz intézett jelentésében a Sztankótól érkezett 1300 fegyver említése mellett szerepel Bastler *számunkra* (!) küldött 250 darab fegyvere.²⁵ Mivel azonban Szalay szerződéséről Wodianer bankárt nem értesítették, Pulszky augusztus 28-án arról számolt be Kossuthnak hogy ő saját felelősségére elrendelte a számla kifizetését és utasította a ban-

---

¹⁷ Batthyány irtai II. 1307. o.

¹⁸ Uo. 1509. o.

¹⁹ Uo. 1606. o.

²⁰ MOL H 2 Országos Honvédelmi Bizottmány iratai. (A továbbiakban: OHB.) 1848:2109. Mellette a szállítmány minden irata.

²¹ KLÖM XII. 710. o. Pulszky azért utalhatott előleget, mert a külügyminisztériumnak saját kifizető hivatala volt. Batthyány valószínűleg értesült Szalay László küldetéséről, mert aug. 18-án Kossuthtól 20 000 pengőforintot kért egy „biztos ember”, Piller János nemzetőri őrnagy számára, aki Bécsbe megy fegyvereket vásárolni. MOL H 92. Országos Nemzetőrségi Haditanács. Általános iratok. 1848:2783.

²² KLÖM XII. 722–723. o.

²³ Uo. 727–729. o. A Wodianernek utalt ft és font összegekről lásd: *Urbán: Nemzetőrség*, 128. o., 88. jegyzet.

²⁴ KLÖM XII. 830–831. o.

²⁵ Batthyány iratai II. 1134. o.

kárt, hogy minden fegyvert vegyen át Bastlertől.²⁶A Szalay László által kötött szerződésekről a bécsi magyar külügyminisztérium hivatalosan akkor értesült, amikor azok másolatát augusztus 29-én Duschek Ferenc államtitkár megküldte. Egyben utasította Pulszky Ferencet, hogy a Bastler által szállított és Wodianer bankár által kifizetett 250 fegyver árát a bécsi magyar fiókpénztár térítse meg, s a jövőben szállítandó fegyverek kifizetését hasonlóan oldja meg.²⁷ Nem tudjuk, hogy a Bastlerrel kötött szerződés értelmében az szállított-e további fegyvereket, s ha igen, ezek azonosak-e azokkal a fegyverekkel, melyek megszerzésére számos kísérlet történt.

Az Ausztrián keresztül történő fegyverszállítás egyértelmű tilalmára Batthyány Lajos miniszterelnöki lemondásával egyidejűleg került sor. Pulszky október 2-án közölte Wodianer Móriccral, hogy az osztrák belügyminisztérium betiltotta a fegyverszállítást Magyarországra. Ezért arra kérte a bankárt, hogy egyelőre ne finanszírozza Sztankót, illetve csak a már ténylegesen megvásárolt tételeket fizesse ki. Erről értesítse a főhadnagyot, s a megérkezett fegyvereket ideiglenesen Bécsben raktározza.²⁸ Pulszky október 4-én Nyáry Pálhoz intézett levelében óvatosan fogalmazott. Nem a fegyverszállítás teljes eltiltásáról beszélt, hanem csak arról, hogy nehézségek támadtak, de azokat le fogja győzni. Kérte, hogy a pénzügyminisztérium ezer fegyver árát minél előbb utalja Wodianernek, mert az előlegezte ezt az összeget.²⁹ Sztankó időben megkapta Wodianer értesítését, mert október 5. után nem vásárolt tovább. Emlékezéseiben pontos kimutatást közölt: 1848. július 20. – október 5. között 24 355 puskát és 3 812 000 gyutacsot vásárolt és küldött Bécsen át haza. Ezek között 2400 darab volt, ami Londonból származott.³⁰ Amint rendezte ügyeit Lüttichben, Sztankó Bécsen át megindult haza. Bécsbe ugyanazon vasúti kocsiban érkezett, mint Rober Blum és a frankfurti parlament többi küldötte, vagyis október 17-én. Azonnal megkereste Pulszkyt, aki közölte vele, hogy továbbutazása nehézségbe ütközik, mert Windisch-Grätz körülzárta a várost. Egyben kérte, hogy vállaljon futárszolgálatot a Lajtánál álló magyar táborba, mert futárjai onnan nem érkeztek vissza. Pulszky azonnal, tehát még október 17-én levelet írt Csány Lászlónak, amivel Sztankó kalandos úton jutott ki a városból, kelt át a Morva folyón és 18-án jelentkezett Csánynál.³¹ Még Bécsben értesült arról, hogy az október 6-i forradalom alkalmából a felkelők feltörték a Zeughaust (Fegyvertárat) és elvitték onnan azt a mintegy 2300 fegyvert, amit Wodianer Móric od

---

²⁶ KLÖM XII. 813. o.

²⁷ Uo. 831. o.

²⁸ MOL H 6 Külügyminisztérium elnökiratai. 1848:1548.

²⁹ OHB 1848:2230. Kossuth Lajos összes munkái. XIII. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I. S. a. r. *Barta István*. Budapest, 1952. (A továbbiakban: KLÖM XIII.) 87. o. Ezeket a fegyvereket feltehetően Bastler szállította.

³⁰ *Sztankó: Adatok, 6–7. o. Urbán: Nemzetörség, 95. o.* A vásárlásokhoz a pénzt a Wodianer bankház utalta Bécsből Brüsszelbe a Trumper és Mertens bankházhoz, ahol Sztankó személyesen vette fel azt, s Lüttichben egy szállítmányozót bízott meg, aki a fegyvereket Bécsbe szállította, s azután Wodianer intézte a szállítást Pestig. *Solymosi József: Sztankó Soma, az 1848-as honvédtiszt visszaemlékezései életére és szolgálatára. Hadtörténeti Közlemények, 120. (2007.) 3. sz.* (A továbbiakban: *Solymosi: Sztankó.*) 992. o. Sztankónak a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött kéziratok emlékezései alapján.

³¹ KLÖM XIII. 237. o. Pulszky levele így fejeződik be: „Ezen levelemet Sztankó Soma hozza, azon ügyes tiszt, ki fegyvereinket Lüttichben vásárolta, az V-ik honvéd zászlóaljnál.” Sztankó Bécsbe érkezésére és távozására: *Solymosi: Sztankó, 992. o.*

beraktározott.³² Sztankó emlékezései szerint ezek a fegyverek voltak az utolsó szállítmány, amely Bécsbe érkezett.

Wodianer értesítését megkapva, Sztankó, kimutatása szerint, utoljára október 5-én vásárolt fegyvert. Ezt a szállítmányt természetesen nem Bécsbe, hanem a sziléziai Rati-borba, közel az osztrák (galíciai) határhoz szállíttatta. Az emlékiratok erről nem szólnak, de Láhner György ezredes, a fegyverfőfelügyelési osztály vezetője október 27-én jelentette a Honvédelmi Bizottmánynak, hogy Sztankó kapitány szerint – akit még Batthyány miniszterelnök küldött ki fegyverek és lökupaok vásárlására Belgiumba – Rati-borban, a porosz határon 4230 puská és 800 000 lökupa van letéve. Láhner kérte ezért a Bizottmányt, hogy Wodianernél tegye meg a szükséges lépéseket.³³

A bankár segítségének igénybevételére nyilván ekkor már nem volt egyértelműen lehetőség. A Bizottmány határozatából másnap megszületett egy ún. *Biztosító levél*, amely szerint bárki, az állítólag Rati-borban, a porosz határon lerakott 4200 fegyvert és 800 000 lökupaot „a mai naptól számított 3 hét leforgása alatt” az országba szállítja és a kormánynak átadja, minden fegyver után egy pengőforintot kap.³⁴ Október 29-én azután a Honvédelmi Bizottmány H. A. M. Thoma a fegyverszállítót bizta meg az említett fegyverek és kapszlik Magyarországra szállításával. Ezeket a fegyvereket egy tételben vagy részletekben szállíthatja, de egyszerre ezernél több fegyvert ne kockáztasson. Thoma minden egyes fegyverért, amelyet a Bizottmány által megbízott személynek átad két guldent *in CM* [konvenció forintot] fog kapni prémiumként. Amennyiben ezek a fegyverek látható sérülések nélkül megérkeznek az országba, költségeit a szállítmányozónak megtérítik.³⁵ Sztankó abban a hiszemben jelentett utolsó küldeménye célállomásáról, hogy joggal vélte, miszerint az időközben már megérkezett. Madocsányi Pál kormánybiztos azonban november 11-én értesítette a Bizottmányt, hogy a fegyverek nem érkeztek Rati-borba, így azok szállításáról nem kell még gondoskodni.³⁶ November 19-én Mednyánszky Sándor harmincadi hivatalnok Karlórol azt jelentette, hogy a poroszországi fegyverszállítmányt elárulták,³⁷ de 22-én Iglórol Ludvigh János szepesi kormánybiztos azt jelentette, hogy embere már Rati-borban van, s egy új embert kellene utána küldeni a kiadatást elősegítő pár sorral.³⁸ A fegyverek léte tehát bizonyossá vált, így november 21-én Kossuth *Nyílt rendeletet* írt alá, amely szerint Thoma Ágoston Árva megyén keresztül a kormány rendeletére Alsó-Sziléziába utazik.³⁹ A Rati-borban tárolt fegyverek

---

³² *Solymosi*: Sztankó, 992. o.

³³ OHB 1848:2424.

³⁴ OHB 1848:1825. A fogalmazványnak csak a külzetén van dátuma: 28/10.

³⁵ OHB 1848:1901.; KLÖM XIII. 309–310. o. Ugyanezen a számon egyidejűleg megkapta az értesítést erről az intézkedésről a Wodianer és Fia bankház.

³⁶ OHB 1848:3045.

³⁷ MOL H 2 Kossuth-Polizei-Akten 426. Német fordításban közli *Friedrich Walter*: *Magyarische Rebellienbriefe 1848. Aemtliche und Privat-Correspondenzen der magyarischen Rebellienregierung, ihrer Führer und Anhänger.* (Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission. Bd. 13.) München, 1964. 140–141. o.

³⁸ OHB 1848:3867.

³⁹ OHB 1848:3355. Thoma november 17-én Pestről írt az OHB-nak, mire Kossuth november 30-án 20 000 pengőforintot utalt Madocsányi árvai kormánybiztosnak. November 25-én pedig arra kérte őt, hogy ha Árva-ban megjelenik Thoma, aki fegyverszállítással van megbízva, a körülményekhez képest legyen segítségére. OHB 1848:3737.; KLÖM XIII. 555. o.

valószínűleg nem kerültek be az országba 1848. december 31-én Madocsányi jelentette, hogy koholmány, miszerint a 80 láda Poroszországból szállított fegyvert Galiciában lefoglalták⁴⁰ Majd 1849. január 1-jén a jelentést kiegészítette: Szalay László ezredes, aki szigorú ellenőrzés után megérkezett Bieliczre, azt üzenté, hogy nem igaz a 80 láda fegyver lefoglalása. Csak 72 vadászfegyvert foglaltak le.⁴¹ (Szalayt egyéként szintén fegyverszerzési céllal küldte ki az Országos Honvédelmi Bizottmány.) A fegyverek december végén tehát Galiciában voltak, de elképzelhetetlen, hogy azokat tovább tudták szállítani Debrecenbe vagy Nagyváradra.

A Galiciából és az északi megyéken keresztül történő szállítási kísérletek sorában van sikertörténet is. Ez Sztankó Soma akciója, aki gyutacsgyártó gépeket csempészett be Galicián keresztül. Az emlékezések szerint Sztankót, miután hazatérése után Pesten jelentkezett, a Honvédelmi Bizottmány a lajtai táborba rendelte, ahol részt vett a schwecháti csatában. A csata után Csány László kormánybiztos panaszkodott, hogy a sereg gyutacs-hiányban szenved, s ezen csak egy gyutacsgyár segíthet. Sztankó úgy ír erről a beszélgetésről, mintha ennek a következménye lett volna az ő megbízatása, hogy szerezzen megfelelő gépeket és szakmunkásokat.⁴² A kiküldetés nem születhetett a Honvédelmi Bizottmány döntése nélkül, de ez igen hamar történhetett, mert újtjáról beszámolva Sztankó azt írja, hogy emlékezete szerint november eleje volt, amikor Teleki Lászlót Párizsban meglátogatta. Közlebbi időpontot nem jelöl, s küldetésének dokumentumait nem ismerjük. Sztankó az utasítás szerint Galicián és Krakkón keresztül utazott Belgiumba. Mint írja: „Lüttichbe érkeve a gépeket megnéztem, megalkudtam”. Fogadott kilenc munkást is, akiknek útlevelében a foglalkozást kártológépésznek tüntették fel. Míg a gépeket csomagolták, s készültek az útlevelek, „miniszteri küldetésben” Párizsba utazott Teleki Lászlóhoz.⁴³ A gépek hazaszállítása az ismert útvonalon történt. Porosz-Sziléziában, Mislovicon megakadtak, mert a munkások útlevelét nem láttamoztatták a brüsszeli osztrák követségen. Így őket ideiglenesen visszahagyva, kísérőjével továbbindult. Krakkóban a vámtisztviselők meg akarták vizsgálni a ládákat, hogy nincsenek-e bennük fegyverek. Mivel a második láda bontogatásakor a tisztviselő megsebezte a kezét, abbahagyta a vizsgálatot és kifakadt: vigye az ördögbe a kártológépeit. (A szállítólevélen ugyanis ez szerepel.) Krakkóban fuvarosokat fogadott Iglóig, s onnan hazai fuvarosok vitték Pestig a szállítmányt.⁴⁴ A gépek megérkezését illetően a rendelkezésünkre álló dokumentumok nem egyértelműek. Ludvig János szepességi kormánybiztos december 9-én jelentette a Honvédelmi Bizottmánynak és Láhner ezredesnek, hogy Belgiumból a gyutacsgyártó gépek megérkeztek.⁴⁵ Ez a jelentés nem lehetett ismert, amikor Kossuth december 9-én arra utasította a pénzügyminisztériumot, hogy az állam számára rendelt gépek kifizetésére „Sztankó Soma százados úr nyugtatványára 6000 azaz Hat ezer pengőforintokat *Austriai bankjegyekben* kifizettetni rendeljen.” Ugyanezen a napon

⁴⁰ OHB 1849:237.

⁴¹ OHB 1849:241. Közli *Daniel Rapant*: Slovenské povstanie roku 1848–49. (Dejiny a dokumenty. III/2. k.) Bratislava, 1954. 448. o. Szalay megbízatása: KLÖM XIII. 608. o.

⁴² *Solymosi*: Sztankó, 993. o.

⁴³ Uo. 994–995. o. Érdekes a beszámoló a Telekivel folytatott beszélgetésről, a Dembinskivel való találkozásról.

⁴⁴ Uo. 995. o.

⁴⁵ Hadtörténelmi Levéltár, 1848–49-es gyűjtemény, 52b-21/11. Idézi: *Solymosi*: Sztankó, 995. o.

Kossuth Koczogh Sándor Szepes megyei nemzetőr őrnagyhoz a következő rendeletet intézte: „Azon esetre ha Sztankó kapitány által behozandó gépek a határszélén letartóztatnának, meghagyatik őrnagy úrnak, hogy azokat fegyveres erővel is hozza be.”⁴⁶ Kossuth idézett két rendelete több kérdést vet fel. Sztankó említi visszaemlékezésében, hogy Lüttichben megalkudott a gépekre. Kossuth utalása értelmében kinek kellett fizetnie a kapitánynak osztrák bankjegyekben? A szállítmányt elkísérte a gyáros megbízottja, aki most kapja meg a gépek árát? (Vagyis a szállítás Lehman gyáros kockázatára történt volna? Ez teljesen hihetetlen.) Sztankó kézhez kaphatta a Kossuth által utalt összeget, ha a lassan haladó fuvarosok előtt ért a fővárosba. Így jelenthette, hogy a Krakkó-Igló útvonalon a szállítmány beérkezett az országba. Ekkor viszont mi szükség volt Koczogh őrnagy megbízására? Erre csak akkor kerülhetett sor, ha Kossuth értesítés kapott arról, hogy Sztankó szerencsésen elhagyta Krakkót és közeledik az országhatárhoz. Így Kossuth utalását az magyarázza, hogy Sztankó megérkezésére elő legyenek készítve az osztrák bankjegyek. (A kérdés azonban marad: kinek és hol fizetett a kapitány?) Kossuth a gépek megérkezését örömmel fogadta, s nem volt baj, hogy a munkások elmaradtak, „mert időközben egy francia, egy Chateau nevű gépész⁴⁷ Illirián keresztül jött az országba, és ezen szerencsés körülmény következtében már három nap múlva a gépek fel voltak állítva a József laktanya épületében”.⁴⁸ Sztankót pedig a hazának tett hasznos szolgálataért december 28-án a lökupaigyár felügyelőjének és Láhner ezredes mellé „oldalmelletti őrnagynak” nevezték ki.⁴⁹

Sztankó sikeres vállalkozása is szerepet játszhatott abban, hogy Kossuth december második felében több akciót is tervezett az északi megyékben, elsősorban a Szepesség vagy Árva megye térségében. Így december 17-én *Nyílt rendelettel* indította Árva megyén keresztül Poenisch Ernőt Poroszországba.⁵⁰ Egyidejűleg utasította Wodianer Samu „állami bankárt”, hogy a Berlinbe kifizetendő, általa Wodianernek átadott 30 000 pengőforintról szóló hitellevelet Poenisch Ernőnek mint állami megbízottnak adja át.⁵¹ December 19-én Szent-Iványi Károly Liptó megyei főispánhoz fordult Kossuth, s értesítette arról, hogy Baudis Izidor honvéd hadnagyot külföldre küldi, hogy fegyvereket vásároljon, s azokat az országba hozza. A levél felszólította a főispánt, hogy ha a főhadnagy fegyvereket kíván behozni, azt a határszélén felállított csapat erejével segítse, vagy szükség esetén biztosítson fuvarát a megérkező fegyverek Pestre szállításához.⁵² December 20-án arra kérte Ludvig János kormánybiztost, hogy ha Szepesbe két külföldi mechanikus érkezik, segítse azok Pestre jutását, mert „a gőzhajó arsenál számára fel vagynak fogadva”.⁵³ December 22-én egy utasítással egészítette ki az előbbieket, mely szerint Ludvig küldjön megbízható embert Boroszló felé Miskovicznak, s az egy bizonyos

⁴⁶ OHB 1848:5011.; KLÖM XIII. 693. o.

⁴⁷ Kossuth december 20-án közölte Láhnerrel, hogy Párizsból megérkezett Chateau francia fegyverszakértő, akit másnap azonnal alkalmazzon. OHB 1848:6117.; KLÖM XIII. 824. o.

⁴⁸ *Solymosi*: Sztankó, 995. o.

⁴⁹ OHB 1848:5581. Sztankóra lásd: *Bona Gábor*: Tábormokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. (3., átdolgozott és bővített kiadás.) Budapest, 2000. 669–670. o.

⁵⁰ OHB 1848:5881.

⁵¹ OHB 1848:5881.; KLÖM XIII. 790. o. Mellette az északi megyékhez intézett nyílt rendelet, hogy támogassák Poenisch Ernőt.

⁵² OHB 1848:6117.; KLÖM XIII. 813. o.

⁵³ OHB 1848:6134.; KLÖM XIII. 825. o.

Pohl nevű vendéglősnél érdeklődjék, hogy a két francia munkás elutazott-e Pest felé.⁵⁴ Kossuth végül december 28-án megbízólevelet állított ki a Honvédelmi Bizottmány nevében Motesiczky István számára, hogy megbízottként és felhatalmazottként bárminemű és bármely külföldről származó Magyarország számára indított vagy feltartóztatott fegyvert átvegyen, vagy kiadásukat követelje és azoknak birtokba vételét eszközölje. Az ilyen fegyverszállítványok felügyelőinek kötelességévé teszi, hogy azokat a megbízó levél felmutatójának ellenvetés nélkül átadják.⁵⁵

Az osztrák–magyar viszony megromlása után a nyugati határszél kínálta csempészke-
dés lehetőségét egy ideig több-kevesebb sikerrel lehetett hasznosítani. A lökupakok hiá-
nya miatt Láhner ezredes egy váratlan lehetőség miatt megkereste a Honvédelmi Bi-
zottmányt. Jelentése szerint Lusztig Lipót lökupak szállítására ajánlkozik, s ezer darab
után 10 pengőforintot kér. Mivel az ár magas, választ vár, megkötheti-e a szerződést.
Másnap kapott választ: szerződhet, ha a vállalkozó 1 millió lökupak Pestre szállítását
vállalja rövid és biztos határidőre. Fizetség csak akkor történik, amikor az áru megérke-
zett. Ha a szerződés így megköthető, az 1 millióért ígérhet 10 000 pengőforintot.⁵⁶
A fegyverszállítás elakadása ösztönözte a vállalkozókat. A Nemzetőrségi Tanács, mely-
nek feladata a honvéd zászlóaljok felszerelése és felruházása volt, október 18-án azzal
kereste meg a Bizottmányt, hogy Kardossy doktornak, aki fegyverek és gyutacsok Bécs-
ben történő bevásárlásával van megbízva, Wodianer és fia állami bankároknál biztosít-
son 10 vagy 15 000 pengőforintnyi hitelt.⁵⁷ Október közepén Fehr Vilmos, a Vasöntőde
és Gépgyár igazgatója utazott Bécsbe, ahol a Honvédelmi Bizottmányhoz eljutott hírek
szerint 800 fegyvert vásárolt, amelyek a volt kancellária (a magyar külügyminisztérium)
épületében vannak lerakva. Utasították ezért Pulszky Ferenc államtitkárt, hogy ezeket az
oly annyira szükséges fegyvereknek „haladék nélkül ide szállításról alkalmasan gondos-
kodják”.⁵⁸ A fegyverszállításból a jelek szerint nem lett semmi, mert Pulszky október 31-
én immár Pozsonyból jelentette, hogy semmi remény nincsen arra, hogy fegyvereinket
valaha is megkaphassuk, mert október 20. óta, amikor Windisch-Grätz Bécsset körülzárta,
semmi lehetőség nincsen fegyverszállításra. Az ugyanis akasztással járt, s a bécsi keres-
kedők ezt nem kockáztatják.⁵⁹

Fehr Vilmos, mint említettük, október közepén több napon át Bécsben tartózkodott, s
ezek során tárgyalt olyan gépek beszerzéséről, amelyek a fegyvergyár számára alapvető-
en fontosak voltak.⁶⁰ Mivel a hadiállapot bekövetkezése miatt ezeket nem lehetett be-

⁵⁴ OHB 1848:6898.; KLÖM XIII. 856. o. A küldetés további történetére és eredménytelenségére lásd: *Hermann Róbert*: Görgői és a felvidéki kormánybiztosok 1849. január 5. – február 10. *Hadtörténelmi Közle-
mények*, 1991. 3. sz. 138–140. o.

⁵⁵ OHB 1848:6898.; KLÖM XIII. 913. o. A megbízás a lengyel és a német gerillacsapatok felfegyverzését
szolgáltatta.

⁵⁶ OHB 1848:1079.

⁵⁷ OHB 1848:1369. Az intézkedés megtörtént. Dátum és szignó nélküli fogalmazvány: OHB 1848:1264.

⁵⁸ OHB 1848:1458. Fehr jelentette Bécsből, hogy talált egy lökupak és gyutacs-készítésben jártas egyént,
aki hajlandó Magyarországra jönni. Az OHB jóváhagyta Fehr szerződési tervezetét, de meghagyta az ügyet
előterjesztő Láhnernek, hogy a döntésről „Fehrt s az általa azon egyént az e tárgyban megkívántató óvatosság-
gal értesítse”. OHB 1848:1675. Fehr később megbízhatatlannak bizonyult.

⁵⁹ OHB 1848:2334.; KLÖM XIII. 317. o.

⁶⁰ *Bakó Imre*: A magyar állami „Országos Fegyvergyár” működése 1848–49-ben. Budapest, 1942. 24. o.

hozni, de mert a Honvédelmi Bizottmány úgy értesült, hogy ezek a gépek Bécsújhelyen vannak lerakva, sőt a bécsújhelyi gyárban is vannak megrendelt géprészek, ezért csempész kísérlet mellett döntött. November 12-én Strauss Vilmos rendőrtisztviselő a helyzet ismertetése után a következő utasítást kapta: „E czélból Önt a végből küldjük ki Sopronba, hogy ott kövessen el mindent, miszerint csempészet útján jutalmak ígérete mellett is a Bécsújhelyen létező géprészeket hozassa be s szállíttassa tüstént részekként is Gönyőre a gőzhajó hivatalhoz rögtöni leszállítás végett. A szükséges költségek fedezésére a pénzügyminisztérium 3000 pengőforint kifizetésére utasított.”⁶¹

A vállalkozás nem sikerült. Erről tanúskodnak Kossuth november 27-én Görgei Artúrhoz intézett levelének záró sorai: „Még egy kérdésem van: fegyvert, fegyvert minden áron – én a poklot is megmozdítom, de nehezen megy. Wiener Neustadtban [Bécsújhelyen] fegyverünk hever egy pár ezer, s a Nationalgardenak [nemzetőrségnek] is van fegyvere – ha három nap alatt meg nem támadja önt az ellenség, jó volna ám a la Neudorf titkos látogatás [utalás a dévényújfalui november 21-i és 23-i rajtaütésekre] – s fegyverrel térni vissza.”⁶² A kalandos terv kivitelével Görgei nyilván nem foglalkozott, mert – mint Kossuth leveléből látszik – bármikor lehetett tartani az osztrák erők támadásától. Kossuth természetesen minden lehetőséget megragadott. Mikor jelentkezett nála egy bizonyos Keiser Ferenc bécsi lakos, hogy a városból kicsempészett és elásott ezer puskacsövet, s ezt a magyar kormány rendelkezésére kívánja bocsátani, Kossuth az illetőt december 2-án levél kíséretében Csány Lászlóhoz küldte. Ajánlotta, hogy ha a csövek szállítása „biztos úton és veszélyeztetés nélkül eszközölhető”, azokat kellő előlegezés mellett az államnak megveheti.⁶³ December 5-én Csány újabb megbízást kapott: ne tartóztassák fel a pesti Jurenák vaskereskedő megbízottját, Walterdorsfer Vilmost, hogy az Stájerországba utazzon a fegyvergyár számára szükséges szerszámok és nyersanyag beszerzésére.⁶⁴

Ilyen lehetőséget ígért Tallián Ede Zala megyei kormánybiztosnak a Honvédelmi Bizottmányhoz intézett jelentése, mely szerint szombathelyi zsidók ajánlkoznak, hogy Stájerországból fegyvereket csempészenek. Bár az ajánlattevők 16–18 pengőforintot kértek a fegyverek darabjéért, Kossuth december 11-én azt ajánlotta Vidos József Vas megyei kormánybiztosnak, hogy „óvatos móddal magát ezekkel érintkezésbe tegye, s mentől több fegyver megszerzését eszközölje”.⁶⁵ Kossuth másik kísérlete, amelyik a Stájerországból beszerezhető fegyverekre vonatkozik, december 20-án a Vas megyében gerillacsapatot

---

⁶¹ OHB 1848:790.; KLÖM XIII. 433. o. Ezek a gépek a jelek szerint ki voltak fizetve. *Bakó* előző jegyzetben idézett munkája, 24. o. Egy november 10-én kelt irat alapján tévesen állítja, hogy ezek a gépek szerencsésen megérkeztek. Ausztriával ezekben a napokban még nem szakadt meg teljesen a kapcsolat. 1848. november 15-én az OHB nyílt rendeletben tájékoztatta a katonai és civil hatóságokat, hogy Bécs felől faanyagot szállítana a Lánchíd számára, s azt ne akadályozzák. OHB 1848:2984.

⁶² KLÖM XIII. 569. o.; Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése 1848–1849. S. a. r.: *Hermann Róbert*. Budapest, 2001. 134. o.

⁶³ OHB 1848:4328.; KLÖM XIII. 627. o. Kossuth különösen fontosnak tartotta, hogy Keiser fegyvergyári munkások toborzását is ajánlotta.

⁶⁴ KLÖM XIII. 654. o.

⁶⁵ OHB 1848:5245.; KLÖM XIII. 711. o.

szervező Albrecht Vilmos századoshoz intézett rendelete, melyben felhatalmazta, hogy „a szomszéd Styriából a lehetőségig minél több fegyvert és posztót is vásárolhasson.”⁶⁶

A csempészkedés itt a nyugati határszélen nemcsak egyirányú volt. Csány írta december 3-án Lukinich Mihály Sopron megyei kormánybiztosnak: „A zárkózást a külföldtől s az e tekintetbeni felvigyázatot ajánlom, ajánlom azonban a gyógyszerári és koloniális cikkhozó tartozék bejelenteni, hogy mit hoz be, oda egy polgári biztos, valamint a katonai hatóság részéről is egy tiszt lesz kiküldendő – kik a szállítmányt megvizsgálják.”⁶⁷ Megismételve a csempészet lehetőségét, Csány december 9-én közölte, hogy a Honvédelmi Bizottmány a polgári és katonai szervek ellenőrzése mellett megengedte a gyarmatárak behozatalát. Hozzátette: „A csempészetből is a lehető [legnagyobb] hasznot igyekezzünk hazánknak húzni, – engedje meg Ön például, hogy fegyverért dohányt lehessen kivinni, – kikötvén, hogy ez által a harmincadi jövedelem ne csonkíttassék.”⁶⁸ Nemcsak a határ közelében élők vállaltak különböző megbízásokat. A földművelési, ipari és kereskedelmi minisztérium vezetésével megbízott Pulszky Ferenc december 15-én utasította Csány Lászlót, hogy a Bécsbe utazó Kánicz Manó nagykereskedőt engedje át Pozsony vagy Sopron irányába.⁶⁹ Kánicz megbízólevelét, vagy küldetésének célját nem ismerjük. Mivel a hadműveletek ekkor már messzire távolodtak a nyugati határtól, feltehetően nem gyarmatáruért utazott. Kérdés az is, hogy személyazonossága és foglalkozása megfelel-e a valóságnak.

Összefoglalva a témát elmondhatjuk, hogy 1848-ban szeptember végéig legálisan lehetett behozni külföldön vásárolt fegyvereket, bár az utolsó időszakban az osztrák hatóságok okoztak néha nehézségeket. Az utolsó hazaérkezett, ismert belga fegyverszállítmány október 3-án érkezett Komáromba. Sztankó utolsó lüttichi, Fehr októberi bécsi vásárlásai a jelek szerint nem jutottak be az országba. Kossuth, főleg november közepétől, személyesen intézkedett az északi megyék kormánybiztosai, vagy Csány segítségével, de ezek (egyéb-ként méreteiben nem ismert) anyagi ráfordítások a jelek szerint nem jártak eredménnyel.⁷⁰ Siker csak Sztankó Soma főhadnagy, majd őrnagy nevéhez fűződik, aki a legális beszerzés időszakában jó és olcsó fegyvereket szerzett be, s később kockázatvállaló bátorságával Lüttichből Krakkón át behozta a nagyfontosságú kapszlikészítő gépeket.

---

⁶⁶ OHB 1848:6146.; KLÖM XIII. 821–822. o.

⁶⁷ Csány László kormánybiztosi iratai 1848–1849. (A továbbiakban Csány ir.) S. a. r.: *Hermann Róbert*. Zalaegerszeg, 1998. II. köt. 76. o.

⁶⁸ Csány ir. II. köt. 82., 88. o.

⁶⁹ MOL H 44 Földművelés-, ipar és kereskedelmi minisztérium elnöki iratok, 1848:363.

⁷⁰ Csány december 17-én jelentette Kossuthnak: „Pisekben 3000 fegyverünk elkoboztatott.” KLÖM XIII. 790–791. o.; Csány ir. II. köt. 101–102. o.